

प्रशासन असार २०८३, वर्ष ५८, अङ्क १, पूर्णाङ्क १४३, पृ. ९४-१२१

©२०८० भूमि व्यवस्था, सहकारी, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

<https://doi.org/10.3126/prashasan.v58i1.96798>

<https://mofaga.gov.np/prashasan-journal>

ISSN: 2565-5043 Print / ISSN: 2822-1974 Online

प्रतिनिधिसभा निर्वाचन, २०८२ मा राष्ट्रिय राजनीतिक दलहरूको घोषणापत्रको विश्लेषणात्मक समीक्षा र राष्ट्रिय नीतिमा पार्ने प्रभाव

लक्ष्मी घिमिरे*

लेखसार

सार्वजनिक नीति सरकारको योजना, कार्यक्रम र असल मार्गदर्शन हो। यो कल्याणकारी र विकासमुखी दुवै प्रकृतिको हुन्छ। कल्याणकारी नीति नागरिक सेवा प्रवाह र सुशासनयुक्त कार्यसम्पादनसँग जोडिएको हुन्छ भने विकास नीति आर्थिक, सामाजिक, भौतिक विकास र समृद्धिसँग आबद्ध हुन्छ। सार्वजनिक नीतिले नागरिक हित र कल्याणका लागि सरकारका काम-कारबाहीलाई मार्गनिर्देश गर्ने मुख्य उद्देश्य लिएको हुन्छ। अर्कोतर्फ, विकास नीतिले राज्यको समृद्धिको आधारसहित अग्रगामी रूपान्तरणका माध्यमबाट सकारात्मक परिवर्तन र अवसरसहितको दिगो विकासलाई बुझाउँछ। यसै परिवेशमा नेपालको संविधान र प्रतिनिधिसभा निर्वाचन, २०८२ मा प्रतिस्पर्धा गरेका राजनीतिक दलका घोषणापत्रका विषयहरूलाई सार्वजनिक तथा विकास नीतिका रूपमा विश्लेषण गर्न उपयुक्त हुन्छ। यस लेखमा नेपालको संविधानको कार्यान्वयन अवस्थाको चित्रण गरिएको छ। साथै, प्रतिनिधिसभा निर्वाचन, २०८२ मा संसद्मा प्रतिनिधित्व गर्न सफल प्रमुख राजनीतिक दलहरू क्रमशः राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी, नेपाली कांग्रेस, नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले), नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एकीकृत समाजवादी), श्रम संस्कृति पार्टी र राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टीका घोषणापत्रमा समेटिएका वैचारिक दृष्टिकोणहरूलाई संक्षिप्त रूपमा उजागर गरिएको छ। यसले आम नागरिकलाई एक निष्ठावान् र रचनात्मक प्रतिपक्षका रूपमा सजग र सचेत रहन सहज हुने अपेक्षा गरिएको छ।

शब्दकुञ्जी : नागरिक करारपत्र, स्वायत्त सरुवा बोर्ड, संरचनात्मक आर्थिक रूपान्तरण, स्थिर विनिमय दर परिवर्तन, एकल बिन्दु सेवा केन्द्र।

* उपसचिव, नेपाल सरकार, ईमेल: paudelaxmi36@gmail.com

पृष्ठभूमि

सार्वजनिक नीति सरकारको योजना, कार्यक्रम र असल मार्गदर्शन हो। यो कल्याणकारी र विकासमुखी दुवै प्रकृतिको हुन्छ। कल्याणकारी नीति नागरिकको सेवा प्रवाह र सुशासनयुक्त कार्यसम्पादनसँग जोडिएको हुन्छ भने विकास नीति आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार विकास र समृद्धिसँग आबद्ध हुन्छ। हाडा (२०८२) का अनुसार नीति भन्नाले कुनै पनि कार्य गर्न बनाइएको पूर्वनिर्धारित योजनालाई बुझिन्छ। यसले कार्यलाई कसरी अगाडि बढाउने भन्ने बारेमा निर्देशिका (गाइडलाइन्स) प्रदान गर्दछ। यसलाई एउटा आचरणको रूपमा लिइन्छ, जसले कुनै पनि कार्य गर्ने वा नगर्ने, अथवा कुन रूपमा गर्ने भन्ने बारेमा स्पष्ट पारेको व्यापक अवधारणात्मक पक्षलाई समेट्छ। विकास नीति भन्नाले आमजनताको जीवनस्तर उठाउने र त्यसलाई दिगो बनाउने प्रक्रियाका सम्बन्धमा गरिएको पूर्वनिर्धारित योजनालाई बुझिन्छ। सामाजिक, आर्थिक, प्राविधिक, मानवीय, राजनीतिक लगायत विविध पक्षमा सकारात्मक परिवर्तनका लागि अँगालिने नीति नै विकास नीति हो।

यस परिप्रेक्ष्यमा सार्वजनिक नीतिले नागरिक हित र कल्याणका लागि सरकारका काम-कारबाहीलाई मार्गनिर्देश गर्नु, नागरिकका माग र अपेक्षालाई सम्बोधन गर्नुका साथै राजनीतिक दल तथा राज्यका प्रतिबद्धतालाई नीतिगत एवं कार्यगत आधारमा रूपान्तरण गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू समेटेको देखिन्छ। अर्कोतर्फ, विकास नीतिले राज्यको समृद्धिको आधार तय गर्नुका साथै सामाजिक, आर्थिक एवं पूर्वाधार विकासलाई अग्रगामी रूपान्तरणको माध्यमबाट सकारात्मक परिवर्तन र अवसरसहितको दिगो विकासको योजनालाई समेटेको पाइन्छ।

यसै सन्दर्भमा, नेपालको वर्तमान अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा दुईवटा पाटा मुख्य रूपमा अगाडि आउँछन्। पहिलो पाटो, नेपालको संविधान, यसमा रहेका नागरिकका मौलिक हक तथा राज्यका नीति एवं निर्देशक सिद्धान्तहरूको कार्यान्वयनको अवस्था हो। दोस्रो पाटो, प्रतिनिधिसभा निर्वाचन, २०८२ मा निर्वाचित राजनीतिक दलका घोषणापत्रका विषयहरूले नेपालको संविधानसँग राखेको तादात्म्यता तथा 'जेन-जी आन्दोलन' ले उठाएका सुशासन, भ्रष्टाचार नियन्त्रण र सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता जस्ता सवालहरूको सम्बोधन हो। त्यसैले, यस लेखमा नेपालको संविधानका महत्त्वपूर्ण प्रावधानहरूको कार्यान्वयन अवस्था र प्रतिनिधिसभा निर्वाचन, २०८२ मा सफल प्रमुख राजनीतिक दलहरू क्रमशः राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी, नेपाली कांग्रेस, नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले), नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एकीकृत समाजवादी), श्रम संस्कृति पार्टी र राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टीका घोषणापत्रमा उल्लेख गरिएका दृष्टिकोण एवं विचारहरूलाई समाविष्ट गरी संक्षिप्त रूपमा विश्लेषणात्मक समीक्षा गरिएको छ।

विश्लेषणात्मक प्रस्तुति

सार्वजनिक एवं विकास नीतिलाई सरकार तथा राज्यको महत्वपूर्ण आधारस्तम्भ मानी नेपालको वर्तमान सन्दर्भ र आगामी मार्गदिशालाई विश्लेषण गर्दा नेपालको संविधान र यसको कार्यान्वयनको संक्षिप्त अवस्था, प्रतिनिधिसभा निर्वाचन, २०८२ र राजनीतिक दलका घोषणापत्रका विषयवस्तुलाई केन्द्रविन्दुमा राखेर देहायबमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

नेपालको संविधान र कार्यान्वयनको समीक्षा

नेपालको संविधानलाई राजनीतिक, नीतिगत र अधिकारसूचीको आधारमा कार्यान्वयनको समीक्षा देहायबमोजिम गरिएको छ।

नेपालको संविधान र राजनीतिक अवस्था

नेपालको संविधान मिति २०७२ असोज ३ गते जारी भई मिति २०७२ फागुन १६ र २०७७ असार १३ गते गरी दुई पटक संशोधन भइसकेको छ। यस संविधानका आधारमा विक्रम संवत् २०७४ र २०७९ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीनै तहका सरकारको र २०८२ मा सङ्घीय तहमा प्रतिनिधिसभाको मात्र गरी तीन पटक आवधिक निर्वाचन सम्पन्न भएको छ। नेपालको संविधानबाट सरकारको स्थायित्व र चुस्त आर्थिक-सामाजिक रूपान्तरणको अपेक्षा गरिएको भए तापनि न त सरकारको स्थायित्व भयो, न त समयबद्ध आवधिक निर्वाचन भयो, न त प्रदेश सरकारको भूमिका नै प्रभावकारी र कार्य-समन्वयकारी देखियो। प्रदेश सरकार कार्यविहीन र खर्चिलो भएको तथा सङ्घीय सरकार केन्द्रीकृत मानसिकता एवं दलीय नेतृत्वको कब्जा र नियन्त्रणमा रहँदा भ्रष्टाचार निवारण र सुशासन प्रवर्द्धन हुन सकेन भनी विक्रम संवत् २०८२ भदौ २३ र २४ गते 'जेन-जी (Gen-Z) आन्दोलन' भयो। फलस्वरूप, २०८२ फागुन २१ गते प्रतिनिधिसभाको निर्वाचन सम्पन्न भई राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टीले नयाँ राजनीतिक दलका रूपमा लगभग दुई-तिहाइको बहुमतसहित विजय हासिल गरेको छ। यसबाट नेपालको संविधान अनुसार कुनै पनि राजनीतिक दलको एकल बहुमतीय सरकार गठन हुन सक्दैन भन्ने नकारात्मक भाष्य गलत साबित भएको छ। यस सन्दर्भमा गौतम (२०८२) भन्छन्, “लोकतन्त्रमा जनता जे चाहन्छन्, त्यही पाउँछन् र त्यसको परिणाम पनि आफैँले भोग्छन्।” यसैले, आगामी सरकारले युवा, जेन-जी र ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मानजनक अवसर प्रदान गर्ने तथा वैदेशिक

रोजगारीमा रहरले नभई बाध्यताले श्रम गर्न गइरहेका युवाहरूलाई स्वदेशमै रोजगारी र सिर्जनशील कामहरू उपलब्ध गराउन सक्नेछ भन्ने आशा राख्न सकिन्छ। यसबाट देशले सुशासनयुक्त राज्य निर्माण गर्न सक्नेछ, भ्रष्टाचारको निवारण हुनेछ र सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता अभिवृद्धि हुनेछ।

नेपालको संविधान र नीतिगत अवस्था

नेपालको संविधानलाई कार्यान्वयन गर्ने गरी व्यवस्था गरिएका ३१ वटा मौलिक हकमध्ये १८ भन्दा बढी मौलिक हकसँग सम्बन्धित कानूनहरूको तर्जुमा भए तापनि तिनको कार्यान्वयन पक्ष प्रभावकारी देखिँदैन। राज्यका नीति तथा निर्देशक सिद्धान्तलाई आत्मसात् गरी चौधौँ, पन्ध्रौँ र सोह्रौँ योजना (कार्यान्वयन कार्ययोजनासहित) तथा दिगो विकास लक्ष्य, प्रदेश तथा स्थानीय तहका आवधिक योजनाहरू तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा रहेका छन्। साथै, सङ्घमा स्थापित संवैधानिक निकायहरूका अतिरिक्त अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग एवं लोक सेवा आयोग जस्ता प्रादेशिक संरचनाहरू पनि क्रियाशील छन्। संविधानका कतिपय प्रावधानहरू संशोधन गरिनुपर्ने आवाज उठिरहेको परिप्रेक्ष्यमा, वर्तमान प्रतिनिधिसभा निर्वाचनको नतिजा र सरोकारवालाहरूसँगको बहस तथा संवादका आधारमा यसको आवश्यकता र तथ्यपूर्ण विश्लेषण गर्नुपर्दछ। नेपालको संविधान आफैँमा कमजोर छैन, बरु यसलाई कार्यान्वयन गर्ने नेतृत्वको नैतिकता, सोच र मानसिकताको प्रभाव परेको समीक्षा गर्न सकिन्छ। यसमा पुरानो नेतृत्वले आत्मसमीक्षा गरी सुधार गर्न नसके तापनि प्रतिनिधिसभा निर्वाचनको नतिजाले नेतृत्व र नीतिमा आमूल परिवर्तन खोजेको यथार्थलाई सहर्ष स्वीकार गर्न सकिन्छ।

नेपालको संविधान र अधिकारसूचीको अवस्था

नेपालको संविधानअनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल तथा साझा अधिकार सूचीहरू 'कार्यविस्तृतीकरण प्रतिवेदन' का आधारमा कार्यान्वयन भए तापनि साझा अधिकारसूचीका विषयमा दोहोरो तथा तेहोरोपन देखिएको छ। यद्यपि, पाँच वर्षपछि सो कार्यविस्तृतीकरण प्रतिवेदनको समीक्षा तथा पुनरावलोकन गरिए तापनि हालसम्म नयाँ प्रतिवेदन प्रकाशनमा आउन सकेको छैन। जसका कारण तीनै तहका कतिपय अधिकार सूचीहरू अन्योल र द्विविधामै अल्झिरहेका छन्। तसर्थ, आगामी कार्यदिशा स्पष्ट हुनुपर्दछ र अधिकार सूचीहरू कार्यान्वयनयोग्य हुने गरी परिमार्जन गरिनुपर्दछ। राज्यको मूल ध्येय नागरिकको हित र जनकल्याण हुनुपर्दछ। सुशासन, समृद्धि र भ्रष्टाचाररहित शासन व्यवस्थाको

अनुभूतिसहितको विश्वसनीय सरकार निर्माण हुनुपर्दछ, जहाँ नागरिकले सरकारको उपस्थितिको प्रत्यक्ष अनुभव गर्न सकून्। साथै, राज्यका हरेक लगानीमा 'भ्यालु फर मनी' (Value for Money) कायम हुन सकोस्, आर्थिक पारदर्शिता र सरकारी संयन्त्रहरू उत्तरदायी एवं चुस्त बनून्, र समावेशीकरणको नीति तथा सिद्धान्तको वास्तविक एवं अर्थपूर्ण कार्यान्वयन हुन सकोस्।

प्रतिनिधिसभा निर्वाचन, २०८२ र राजनीतिक दलका घोषणापत्रका विषयवस्तु

राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी

क. नागरिक करारका विषयहरू : बहुलवादी सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र, सामाजिक न्यायसहितको उदार अर्थनीति, सुधारिएको प्रदेश संरचना, समन्यायात्मक समावेशिता, सनातन सभ्यताको सम्मान, धार्मिक एवं सांस्कृतिक विविधताको संरक्षण, सन्तुलित परराष्ट्र सम्बन्ध, डायस्पोराको सामर्थ्य र सौम्य शक्तिको (Soft Power) विस्तार गरी सार्वभौमिकता, स्वाधीनता, भौगोलिक अखण्डता र स्वाभिमानलाई अक्षुण्ण राख्दै देहायका ५ वटा समुन्नतिको आधारहरू तय गरिएका छन्:

प्राथमिकता	आजको अवस्था	हाम्रो लक्ष्य
सदाचार र असल शासन	- राज्य संरचनाको दलीय दोहन - प्रक्रिया केन्द्रित भ्रष्टाचार र लाईसेन्सरज - सामान्य सेवा लिन समेत विचौलियाको शरण पर्न बाध्य।	- नीति, आचरण र संस्थागत सुधारका लागि भ्रष्टाचारविरोधी महाअभियानमार्फत विश्वसनीय एवं सदाचारी राज्यको निर्माण गर्ने तथा सरकारी सेवाहरूको सर्वव्यापी डिजिटल डेलिभरी (Digital Delivery) गर्ने। 'लाइन होइन अनलाइन' को मान्यतासहित ट्रान्सपरेन्सी इन्टरनेसनल (Transparency International) को भ्रष्टाचार अवधारणा सूचकाङ्क (CPI) मा देशको स्थानमा भारी सुधार गर्ने। - राज्यका संयन्त्रहरूमा राजनीतिक दलीयकरणको अन्त्य गर्ने। - विक्रम संवत् २०४६ यता सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिहरूको सम्पत्ति छानबिन गर्न उच्चस्तरीय न्यायिक आयोग गठन गर्ने।
मध्यम वर्गीय	- न्यून प्रतिव्यक्ति आय - गुणस्तरहीन र महङ्गो	औसत वार्षिक प्रतिव्यक्ति आय ३,००० अमेरिकी डलर नाघाउन कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (GDP) को

विस्तार	स्वास्थ्य सेवा • प्रतिफलविहीन शिक्षा • अपर्याप्त आधुनिक वित्तीय पहुँच र समावेशीता। •	आकार प्रचलित मूल्यमा १०० अर्ब डलर पुर्याउने। • शतप्रतिशत नागरिकलाई बीमा दायरामा समेट्दै गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता गर्ने। • सार्वजनिक शिक्षाको क्षेत्रमा आमूल सुधार गर्ने। • नागरिकको जन्मदेखि मृत्युसम्म आवश्यकतामा आधारित एकीकृत सामाजिक सुरक्षाको ग्यारेन्टी (Guaranteed Social Security) गर्ने। • आधुनिक बैङ्किङसहित वित्तीय सेवाहरूमा सबै नागरिकको पहुँच विस्तार गर्ने तथा सख्त नियमनभिन्न सहकारी र लघुवित्त (Microfinance) संस्थाहरूको सञ्चालन गर्ने। • मिटरब्याजजन्य शोषणको पूर्ण अन्त्य गर्ने।
• काम, काम, काम	• अनौपचारिक, न्यून ज्याला र उच्च बेरोजगारी। • दैनिक ३३०० जना भन्दा धेरै युवा विदेश पलायन।	• बाध्यात्मक वैदेशिक पलायन घटाउन औपचारिक, सम्मानित, सुरक्षित र समावेशी प्रकृतिका १२ लाख नयाँ रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्ने। • यसका लागि सूचना प्रविधि (IT), निर्माण, पर्यटन, कृषि, खनिज, उद्योग र सेवा व्यापारलाई प्रमुख प्राथमिकताका क्षेत्रका रूपमा विकास गर्ने।
• कनेक्टीभिटी	• भर पर्न नसकिने अपर्याप्त एवम असुरक्षित सडक हवाई ऊर्जा र डिजिटल सञ्जाल।	• प्रतिस्पर्धी अर्थतन्त्रको विकासका लागि गुणस्तरीय सडक तथा हवाई सञ्जालको विस्तार गर्ने। • भरोसायोग्य ऊर्जा ग्रिड (Energy Grid) को निर्माण गर्ने। • देशका सबै बस्तीहरूमा तीव्र गतिको सुलभ इन्टरनेट सेवा विस्तार गर्ने। • विद्युत् उत्पादनको कुल जडित क्षमता १५,००० मेगावाट पुर्याउने। • ३०,००० किलोमिटर राष्ट्रिय राजमार्ग निर्माण गर्ने। • राष्ट्रिय महत्त्वका १० वटा 'सिग्नेचर आयोजना' (Signature Projects) हरू सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्ने।

• प्रवास	• विश्वव्यापी नेपाली मानव पूँजीको खण्डीत उपयोग। • प्रवासी नेपालीको मताधिकार शुन्य। • गैरआवासीय नागरिकताको फितलो कार्यान्वयन।	• विदेशमा बसोबास गर्ने नेपाली नागरिकहरूका लागि अनलाइन मताधिकारको) Online Voting) व्यवस्था गर्ने। • गैरआवासीय नेपालीहरूका हकमा वंशजको नागरिकताको निरन्तरता सुनिश्चित गर्ने। • डायस्पोराको लगानीलाई एकीकृत गर्न 'सार्वभौम डायसपोरा कोष' (Sovereign Diaspora Fund) को स्थापना र कार्यान्वयन गर्ने। • प्रवासी नेपालीहरूका लागि स्वदेशमा सुरक्षित लगानीको वातावरण निर्माण गर्ने तथा सम्मानित देश फिर्ती)Returnee Reintegration) को सुनिश्चितता गर्ने। • वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, व्यवस्थित र मर्यादित बनाउने।
--	--	---

ख. राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टीको वाचापत्र, २०८२ : थिति बसाल्ने सङ्कल्प

ग. रूपान्तरणका लागि नीतिगत प्रस्थानका १०० आधारहरू

१. दलित तथा पिछडिएका समुदायमाथि भएका जातीय विभेद, अन्याय र बहिष्करणप्रति नेपाल सरकारका तर्फबाट क्षमायाचना गर्दै संरचनात्मक विभेदको अन्त्यका लागि अझ ठोस कानुनी, नीतिगत र संस्थागत सुधार अगाडि बढाउने।

२. विक्रम संवत् २०८२ को भदौ २३ र २४ गते भएको 'जेन-जी (Gen-Z) आन्दोलन' मा भएको बल प्रयोग लगायतका घटनाहरूको छानबिन गर्न गठित न्यायिक जाँचबुझ आयोगको प्रतिवेदनका सुझाव तथा सिफारिसहरूको पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने।

३. विक्रम संवत् २०४६ यता महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक पदमा आसीन भएका व्यक्तिहरूको सम्पत्ति पारदर्शी र कानुनी प्रक्रियाअनुसार छानबिन गर्ने तथा अवैध सम्पत्ति जफत गरी राष्ट्रियकरण गर्न आवश्यक कार्यविधि बनाई कार्यान्वयन गर्ने।

४. सबै नेपाली नागरिकलाई राष्ट्रिय परिचयपत्र उपलब्ध गराई एकीकृत डेटाबेस (Database) तयार गर्ने र डिजिटल सेवा प्रवाहको (Digital Service Delivery) कार्ययोजनासहित कार्यान्वयन गर्ने।

५. राजनीतिक दलहरूका कुनै पनि प्रकारका भ्रातृ सङ्गठनहरू निर्माण नगर्ने र राज्यको सेवा-सुविधा उपभोग गर्ने सबैको दलीय आबद्धता अन्त्य गर्न कानुनी र संस्थागत व्यवस्था कार्यान्वयन गर्ने।
६. सरकारी सेवाभित्रको दलगत ट्रेड युनियन (Trade Union) खारेज गरी 'थोरै जनशक्तिबाट धेरै सेवा' दिने आधुनिक निजामती सेवाको निर्माण गर्ने।
७. केन्द्रमा अनावश्यक रूपमा थुप्रिएको जनशक्तिलाई सेवा प्रवाह बिन्दुमा (Service Delivery Point) पुनर्व्यवस्थित गर्ने। स्पष्ट कार्यसम्पादन सूचकाङ्क (KPI), मूल्याङ्कन, पदोन्नति तथा वृत्ति विकासको व्यवस्था गर्न नयाँ निजामती सेवा विधेयक ल्याउने।
८. संस्थागत संज्ञान कायम राख्न र प्रशासनिक स्थिरताका लागि स्वायत्त सरुवा बोर्डमार्फत पूर्वानुमानयोग्य सरुवा प्रणाली लागू गर्ने।
९. फाइल घुमाउने झन्झटिलो विधिलाई अन्त्य गर्न प्रक्रिया लेखाजोखा (Process Audit) गर्ने र प्रत्येक फाइलको निश्चित समयावधि तोकी सो अवधिमा निर्णय नभएमा स्वतः अनुमोदन हुने व्यवस्था गर्ने। सरकारी निर्णय, टिप्पणी तथा स्वीकृतिहरू tippani.gov.np मार्फत र परिपत्र तथा आधिकारिक निर्देशिकाहरू paripatra.gov.np बाट मात्र जारी हुने व्यवस्थाको थालनी गर्ने।
१०. सरकार सम्हालेको ३ महिनाभित्र संविधान संशोधनको बहसपत्र तयार गर्ने, जसमा प्रत्यक्ष निर्वाचित कार्यकारी, पूर्ण समानुपातिक संसद्, सांसद मन्त्री हुन नपाउने व्यवस्था, गैरदलीय स्थानीय सरकार र सुधारिएको प्रादेशिक स्वरूपबारे प्रारम्भिक छलफल चलाइनेछ।
११. नीतिगत निर्णयको स्पष्ट कानुनी परिभाषा गर्ने।
१२. सङ्क्रमणकालीन न्याय र न्याय कोष ऐन, २०४६ लाई कार्यान्वयन गर्न तत्काल कार्य थालनी गर्ने। १३. पूर्ण योग्यताक्रमका (Meritocracy) आधारमा न्यायाधीश नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने प्रणाली बसाल्ने।
१४. नागरिकलाई न्यायिक पारदर्शिताको प्रत्यक्ष अनुभूति गराउन अदालती सुनुवाइको प्रत्यक्ष प्रसारण (Live Streaming) गर्ने विकल्पको प्रबन्ध मिलाउने।
१५. राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त राजनीतिक दललाई जनमतका आधारमा सार्वजनिक कोषबाट वार्षिक अनुदान दिने व्यवस्था गर्ने। दलहरूमा नेतृत्व पुस्तान्तरण सुनिश्चित गर्न पार्टी प्रमुखको पदमा दुई कार्यकालभन्दा बढी बस्न नपाउने व्यवस्था गर्ने।

१६. सार्वजनिक पद सम्हाल्नुअघि सम्पत्ति विवरण पूर्ण रूपमा सार्वजनिक गर्ने। स्वार्थको द्वन्द्व (Conflict of Interest) हुने कार्यमा सङ्कलन नहुने र परिवारवादको अन्त्यका लागि आफ्ना परिवारका सदस्यहरूलाई स्वकीय सचिव जस्ता पदमा नियुक्ति नगर्ने कानुनी व्यवस्था गर्ने।

१७. सङ्घीय मन्त्रालयको सङ्ख्या बढीमा १८ मा कायम गर्दै विज्ञ मन्त्री र विशेषज्ञतामा आधारित कर्मचारी प्रशासनको नयाँ मानक स्थापित गर्ने। प्रधानमन्त्री कार्यालयलाई नतिजा केन्द्रका रूपमा रूपान्तरण गर्ने। १८. राष्ट्रिय योजना आयोगलाई नीति शोध, तथ्याङ्क र अनुगमनमा केन्द्रित थिंक ट्याङ्क (Think Tank) का रूपमा विकास गर्ने र नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठानको पुनर्संरचना गर्ने।

१९. युवा केन्द्रित जनसाङ्ख्यिक लाभांशलाई (Demographic Dividend) आगामी १०-१५ वर्षभित्र संरचनात्मक आर्थिक रूपान्तरण हासिल गर्न उपयोग गर्ने र उत्पादकत्व वृद्धि, सीप विकास, पूँजी निर्माण र प्रविधिमा आधारित औद्योगिकीकरणलाई राष्ट्रिय प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाउने।

२०. राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त, पेसागत, पारदर्शी र शक्तिशाली नियामकीय निकायहरूको निर्माण तथा सुदृढीकरण गर्ने। निजी क्षेत्रको गतिशीलता, नवप्रवर्तन र सिर्जनशीलतालाई उदार अर्थनीति एवं सार्वजनिक शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, आवास तथा सामाजिक सुरक्षामार्फत राष्ट्रिय आयको समतामूलक पुनर्वितरण गर्ने दुईवटा आधारलाई सन्तुलित रूपमा संयोजन गर्ने।

२१. आर्थिक प्रगतिमा बाधक र असान्दर्भिक देखिएका दुई दर्जन ऐनहरू खारेज गर्ने। नेपाललाई सम्मानजनक मध्यम आय भएको मुलुक बनाउन अर्को ५ वर्षसम्म औसत आर्थिक वृद्धिदर ७ प्रतिशत कायम गरी जग बसाल्ने। आगामी ५-७ वर्षभित्र प्रचलित मूल्यमा प्रतिव्यक्ति आय ३,००० अमेरिकी डलर नाघ्ने र अर्थतन्त्रको आकार १०० अर्ब डलर नजिक पुऱ्याउने लक्ष्य राख्ने।

२२. निजी क्षेत्रसँगको उन्नत समझदारीका (Compact) आधारमा राजस्व नघट्ने प्रत्याभूतिसहित सबै करको बोझ घटाउने। मध्यमवर्गीय परिवार र बालबालिकाको उज्ज्वल भविष्यका लागि पारिवारिक भारका आधारमा आयकरको (तलबमा लाग्ने करको सीमा) पुनरावलोकन गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने।

२३. भारतीय रूपैयाँसँग तीन दशकदेखि कायम स्थिर विनिमय दर (Pegged Exchange Rate) को प्रणालीलाई विशिष्ट अन्तर्राष्ट्रिय प्राज्ञहरूको सहभागितामा अध्ययन र पुनरावलोकन गर्ने।

२४. लगानी प्रवर्द्धन र सहजीकरणका लागि एकै स्थानमा फाइल व्यवस्थापन हुने गरी एकल बिन्दु सेवा केन्द्र (One-Stop Service Center) को पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने।

२५. राजस्व न्यायाधिकरणको संरचना सुधार गर्दै राजस्व अनुसन्धान विभाग खारेज गर्ने।
२६. सार्वजनिक संस्थानहरूको वैज्ञानिक वर्गीकरण गरी व्यवस्थापकीय सुधारका उत्तम विकल्पहरू अपनाउने।
२७. सार्वजनिक आयोजनाहरूलाई लक्ष्य केन्द्रित कार्यशैलीमा ('मिसन मोड' मा) कार्यान्वयन गर्ने। आयोजना समयमै र गुणस्तरीय रूपमा सम्पन्न गर्न आयोजना नसकिएसम्म प्रमुख तथा खटिएका प्राविधिक कर्मचारीहरू सरुवा नहुने व्यवस्था गर्ने।
२८. नेपालको आर्थिक रूपान्तरणका लागि विगत १२ वर्षदेखि गतिहीन रहेका राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूलाई आगामी २ वर्षभित्र अनिवार्य सम्पन्न गर्ने गरी नतिजामुखी समयबद्ध कार्ययोजना लागू गर्ने र डिजिटल ट्र्याकिङ (Digital Tracking) सुरु गर्ने। आगामी ५ वर्षमा डायसपोराको पूँजी र ज्ञान आकर्षित गर्दै १० वटा नयाँ विविधीकृत क्षेत्रका आयोजनालाई राष्ट्रिय गौरवको सूचीमा आबद्ध गरी फास्ट ट्र्याक (Fast Track) मोडेलमा अगाडि बढाउने।
२९. सहकारी र लघुवित्त क्षेत्र लगायत सम्पूर्ण गैरबैंङ्किङ वित्तीय क्षेत्रलाई नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रत्यक्ष र शक्तिशाली सुपरिवेक्षण प्रणालीभित्र ल्याउने।
३०. सहकारी र लघुवित्त दुवैलाई कर्जा सूचना केन्द्रसँग (CIC) जोडी ऋणीको वास्तविक क्षमताका आधारमा मात्र कर्जा प्रवाह हुने सुनिश्चितता गर्ने।
३१. आम नागरिकको पसिनाको कमाइ सुरक्षित गर्न सरकार गठन भएको १०० दिनभित्र साना बचतकर्ताहरूको बचत खाताको रकम फिर्ता गर्न सुरु गर्ने। बचतकर्ताहरूको कमाइ सुरक्षित गर्न 'एकीकृत बचत सुरक्षा कोष' को स्थापना गर्ने।
३२. मिटरब्याज र अनुचित लेनदेनलाई आर्थिक अपराधका रूपमा परिभाषित गर्दै आगामी ५ वर्षभित्र यस्तो सबै जालोलाई कानुनी र संरचनात्मक रूपमा ध्वस्त पार्ने। पीडितहरूको जग्गा र सम्पत्ति फिर्ता गराउन एक अधिकारसम्पन्न 'द्रुत न्याय कार्यदल' (Fast-Track Task Force) गठन गर्ने।
३३. पूँजी बजारलाई पारदर्शी, सुरक्षित र लगानीमैत्री बनाउन नियामक सुधार, प्रविधिमैत्री कारोबार प्रणाली तथा लगानीकर्ता संरक्षण संयन्त्र सुदृढीकरण गर्ने।
३४. संस्थागत लगानीकर्ताको विस्तार गर्न पेन्सन फन्ड, बीमा र म्युचुअल फन्ड आदि संस्थाहरूलाई सक्रिय लगानी गर्न प्रोत्साहन र सहजीकरण गर्ने। पूर्वाधार विकासका लागि इन्फ्रास्ट्रक्चर बन्ड

(Infrastructure Bond) विकास गर्ने। गैरआवासीय नेपालीलाई नेप्से (NEPSE) मा कारोबार गर्न सहज नीति ल्याउने र सूचीकृत कम्पनीहरूको वित्तीय पारदर्शिता र सुशासन कायम गर्न स्वचालित रिपोर्टिङ प्रणाली अनिवार्य गर्ने।

३५. नेपालको 'सीमारहित अर्थतन्त्र' (Borderless Economy) र 'तौलरहित व्यापार' (Weightless Trade) को अवधारणालाई राष्ट्रिय आर्थिक रणनीतिको केन्द्रमा राख्ने।

३६. नेपालको अर्थतन्त्रमा ठूलो सम्भावना बोकेको सूचना प्रविधि (IT) क्षेत्रलाई राष्ट्रिय रणनीतिक उद्योग घोषणा गर्ने। हालको १.५ अर्ब डलरको निर्यातलाई आगामी १० वर्षमा ३० अर्ब डलर पुर्याउने लक्ष्यअनुरूप एक स्वायत्त 'आइटी प्रवर्द्धन बोर्ड' गठन गर्ने। नेपाललाई 'ग्लोबल टेक हब' (Global Tech Hub) बनाउन सातै प्रदेशमा अत्याधुनिक डिजिटल पार्क निर्माण गर्ने।

३७. डिजिटल अर्थतन्त्रलाई आर्थिक वृद्धि, उच्च उत्पादकत्व र गुणस्तरीय रोजगारी सिर्जनाको प्रमुख क्षेत्रका रूपमा विकास गर्न आगामी पाँच वर्षभित्र सोहीअनुरूप स्रोत विनियोजन तथा सार्वजनिक-निजी लगानी अभिवृद्धि गर्ने। हुलाक सेवालाई डिजिटल नेपाल निर्माणको आधारभूत सार्वजनिक पूर्वाधारका रूपमा पुनरस्थापित गर्ने।

३८. स्वदेशी स्टार्टअप (Startup) हरूलाई विश्वव्यापी बजारसँग जोड्न अन्तर्राष्ट्रिय पेमेन्ट गेटवेका (Payment Gateway) कानुनी र प्राविधिक अड्चनहरू हटाउने। नेपाललाई डिजिटल अर्थतन्त्रमा रूपान्तरण गर्न 'डिजिटल फर्स्ट' (Digital First) राष्ट्रका रूपमा चिनाउने। सरकारी र निजी क्षेत्रका सबै आर्थिक कारोबारलाई एकीकृत डिजिटल प्लेटफर्ममा आबद्ध गरी नगदरहित (Cashless) समाजको निर्माण गर्ने। आइटी क्षेत्रलाई सबैभन्दा ठूलो निर्यातजन्य उद्योग बनाउन आइटी सेवा र सफ्टवेयर निर्यातमा स्वचालित नगद प्रोत्साहन र केही वर्षसम्म आयकरमा पूर्ण छुटको व्यवस्था गर्ने।

३९. आगामी ५ वर्षभित्र नेपाललाई कृत्रिम बुद्धिकता (AI) र कम्प्युटेसनल शक्ति (Computational Power) निर्यात गर्ने देशमा रूपान्तरण गर्ने। क्लाउड स्टोरेज (Cloud Storage), एआई मोडल प्रशिक्षण तथा ग्रीन जिपियु कम्प्युटिङ (Green GPU Computing) जस्ता पूर्वाधारहरू एसियाका प्रविधि केन्द्रहरूलाई भाडामा उपलब्ध गराउने। एक वर्षभित्र विश्वव्यापी अध्ययनका आधारमा क्रिप्टोकरेन्सीको नियमन र उपभोक्ता संरक्षणबारे राष्ट्रिय नीति ल्याउने।

४०. कानुनी प्रबन्धद्वारा रिमोट वर्क (Remote Work), डिजिटल रोजगारी तथा सीमापार सेवा निर्यातलाई वैधानिक मान्यता दिने। रिमोट वर्क र डिजिटल घुमन्ते (Digital Nomad) हरूलाई आकर्षित गर्न उपयुक्त भिसा, बसोबास तथा सहकार्य केन्द्रसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गर्ने।

४१. कृषि क्षेत्रलाई नीतिगत स्थायित्व, स्थिर बजार, पारदर्शी अनुदान, विश्वसनीय बीमा प्रणाली, पर्याप्त सिँचाइ तथा प्रविधिमा आधारित उत्पादन प्रणालीमार्फत एक सम्मानजनक पेसाका रूपमा विकास गर्ने।

४२. कृषि क्षेत्रमा आयात प्रतिस्थापनलाई टेवा पुग्ने गरी व्यापार सम्झौताहरू गर्ने। प्रविधिको प्रयोगबाट कृषि उत्पादकत्व बढाउन फिनटेक (Fintech) र एग्रीटेक (Agritech) लाई विस्तार गर्ने।

४३. नेपालमा जग्गाको उपलब्धता र कृषि सम्भावनाको उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गर्न भूउपयोग योजनाको पुनरावलोकन गर्ने। नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् (NARC) को पुनर्संरचना गर्ने।

४४. आगामी दशकमा ३०,००० मेगावाट विद्युत् जडित क्षमता हासिल गर्ने। ऊर्जा विकासलाई तीव्रता दिन ८ वत्रालय र २३ विभाग धाउनुपर्ने जटिल व्यवस्थाको अन्त्य गर्दै एकल द्वार सेवाको (One-Window System) अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने।

४५. ऊर्जा विकास दशकको लक्ष्य प्राप्तिमा लागि नयाँ ऊर्जा तथा जलस्रोत नीति तयार गर्ने। विद्यमान ३५ वर्षे विद्युत उत्पादन अनुमतिपत्रको (License) व्यवस्थामा एकरूपता कायम गरी यसको अवधि ५० वर्ष पुऱ्याउने। पारिलो घाम लाग्ने पहाडी क्षेत्रका बाँझा गहाहरूमा सौर्य फार्म (Solar Farm) स्थापना गर्न प्रोत्साहन गर्ने।

४६. सन् २०३५ सम्ममा प्रतिव्यक्ति वार्षिक बिजुलीको खपत १,५०० किलोवाट आवर (kWh) पुऱ्याउने। ४७. ऊर्जा निर्यात प्रवर्द्धन गर्न ऊर्जा कूटनीतिमार्फत अल्पकालीन, मध्यमकालीन र दीर्घकालीन ऊर्जा व्यापार सम्झौताहरू गर्ने।

४८. ट्रेकिङ केन्द्रित पर्यटनलाई विविधीकरण गर्न प्रकृति, संस्कृति र समुदायलाई जोड्दै नयाँ इकोसिस्टम (Ecosystem) स्थापनामा जोड दिने। कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशलाई विशेष ध्यान दिँदै नयाँ पर्यटकीय गन्तव्यहरू स्थापना गर्ने।

४९. एकद्वार डिजिटल पर्यटन प्रणालीमार्फत अध्यागमन, ट्रेकिङ, राष्ट्रिय निकुञ्ज, पर्यटन विभाग र सम्पदा स्थलका फरक-फरक अनुमति प्रणाली, टिकट र शुल्कलाई एउटै डिजिटल प्लेटफर्ममा एकीकृत गर्ने।

भारत-नेपाल सीमाबाट डेढ (१.५) घण्टाको दूरीमा रहेका पहाडी क्षेत्रहरूमा 'हिल स्टेशन' (Hill Station) विकास नीति कार्यान्वयन गर्ने।

५०. नेपाल पर्यटन बोर्डको (NTB) पुनर्गठन गर्ने र स्थानीय पर्यटकीय उत्पादनहरूलाई 'स्टोरीटेलिड' (कथामार्फत बजारीकरण) को माध्यमबाट प्रवर्द्धन गर्ने।

५१. नेपाललाई विश्वकै प्रमुख पर्वतारोहण प्रशिक्षण केन्द्रका रूपमा विकास गर्न 'माउन्टेन स्कूल' (Mountain School) को नीतिगत ढाँचा तयार गरी अन्तर्राष्ट्रिय एकेडेमी सञ्चालन गर्ने।

५२. नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरणलाई (CAAN) नियामकीय र सेवा प्रवाह गर्ने दुई अलग निकायमा विभाजन गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय विज्ञ टोलीमार्फत हवाई सुरक्षा अडिट (Aviation Safety Audit) गराई नेपाललाई युरोपेली सङ्घको कालोसूचीबाट हटाउन पहल गर्ने।

५३. पोखरा र भैरहवा अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थललाई पूर्ण सञ्चालनमा ल्याउन आवश्यक कूटनीतिक पहल गर्ने।

५४. लामो दूरीको बस सेवामा रहेको सिन्डिकेट र कार्टेलिडलाई पूर्णतः अन्त्य गर्ने। काठमाडौं उपत्यका लगायत तराईका मुख्य कोरिडोरहरूमा सार्वजनिक यातायात व्यवस्थापनको दीर्घकालीन गुरुयोजना बनाउने।

५५. सडक सुरक्षालाई प्रविधिसँग जोड्दै सबै सार्वजनिक यातायातका साधनहरूमा जिपिएस ट्र्याकिङ (GPS Tracking) लगायत एआई (AI) मा आधारित प्रविधि लागू गरी दुर्घटना दरमा भारी गिरावट ल्याउने। सार्वजनिक यातायातमा महिला तथा किशोरीहरूले भोग्नुपर्ने असुरक्षालाई अन्त्य गर्न चितवनको सफल अनुभव ('ब्लु बस') अन्य सहरहरूमा पनि विस्तार गर्ने।

५६. देशभरि स्थानीय परम्परागत वास्तुकलामा आधारित सुरक्षित र आरामदायी बस बिसौनीहरू (Bus Stops) बनाउने पहल गर्ने।

५७. विक्रम संवत् २०८७ सम्ममा नेपालका सबै प्रमुख सहर केन्द्रहरूमा 'राष्ट्रिय खुला क्षेत्र मापदण्ड' लागू गरी नागरिकमैत्री ग्रीनबेल्ट (Green Belt) र सार्वजनिक पार्कहरू क्रमिक रूपमा निर्माण गर्ने।

५८. इन्जिनियरिङ मापदण्ड लगायत ठेक्का प्रक्रियामा व्यापक सुधार ल्याई राष्ट्रिय राजमार्गहरूको गुणस्तरमा उल्लेख्य सुधार गर्ने।

५९. नेपालको यातायात प्रणालीमा दीर्घकालीन परिवर्तन ल्याउन रेलमार्ग विस्तारको ५० वर्षे गुरुर्योजना ल्याउने। मुआब्जा वितरणमा रहेका कानुनी जटिलताहरूलाई समाधान गर्दै आवश्यक प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनसहित निर्माणाधीन रेलमार्गलाई चाँडो सञ्चालनमा ल्याउने।

६०. लगानीमैत्री खानी नीति तथा ऐन ल्याउने। ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवाको उत्खननलाई आन्तरिक उपयोगमा मात्र सीमित नराखी नियमनको परिधिभित्र रही निर्यात समेत गर्ने।

६१. विश्वविद्यालय र विद्यालयहरूलाई दलीय राजनीतिक गतिविधिको अखडा हुनबाट मुक्त गर्ने। शिक्षक तथा प्राध्यापकहरूको राजनीतिक आबद्धतालाई पूर्णतः निषेध गर्ने र गैरदलीय प्राज्ञिक विद्यार्थी प्रतिनिधित्व प्रणालीको विकास गर्ने।

६२. सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तर, पहुँच र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा आमूल सुधार ल्याउन आगामी दुई दशकसम्म शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेख्य लगानी थप्दै लैजाने।

६३. निजी क्षेत्रद्वारा प्रदान गरिँदै आएको शिक्षालाई सार्वजनिक शिक्षाको पहुँच र गुणस्तरको परिपूरकका रूपमा स्वीकार गर्ने। निजी शैक्षिक संस्थाहरूको शुल्क संरचना, सेवा मापदण्ड, शिक्षकको योग्यता, पूर्वाधार र शैक्षिक परिणामका आधारमा नियमन तथा अनुगमन प्रणाली सुदृढ गर्ने।

६४. प्रत्येक बालबालिकाको सिकन पाउने अधिकारलाई अक्षुण्ण राख्न हरेक प्रदेशमा एक अत्याधुनिक नमुना समावेशी विद्यालय स्थापना गर्ने।

६५. शिक्षकलाई शिक्षाको मेरुदण्डका रूपमा स्वीकार गर्दै योग्यता, क्षमता, निरन्तर पेसागत विकास र स्पष्ट जवाफदेहितामा आधारित प्रणाली लागू गर्ने। मौलिक सीप र कलालाई नयाँ पुस्तामा हस्तान्तरण गर्न गुरु-चेला परम्परामा आधारित विशेष छात्रवृत्ति र तालिममार्फत 'सांस्कृतिक पुनर्जागरण अभियान' सञ्चालन गर्ने।

६६. उच्च शिक्षालाई प्रतिस्पर्धी, अनुसन्धानमुखी तथा रोजगारउन्मुख बनाउन विश्वविद्यालयहरूको नीतिगत र संरचनात्मक पुनर्संरचना गर्ने।

६७. विदेशमा कार्यरत नेपाली मूलका प्राध्यापक र अनुसन्धानकर्ताहरूलाई एकल सेमेस्टर (Single Semester) वा स्थायी रूपमा नेपाल फर्काउने गरी विशेष कार्यक्रमको थालनी गर्ने।

६८. खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता र आर्थिक समृद्धिको मेरुदण्डका रूपमा विकास गर्ने। सातै प्रदेशमा अत्याधुनिक र पूर्णतः पहुँचयुक्त खेल पूर्वाधार निर्माण गर्ने। विद्यालय स्तरदेखि नै प्रतिभा पहिचान कार्यक्रममार्फत 'स्कूल स्पोर्ट्स' लाई पाठ्यक्रमको अभिन्न अङ्ग बनाउने।

६९. खेलकुद प्रशासनमा हुने राजनीतिक नियुक्ति पूर्णतः खारेज गरी पेसागत नेतृत्व र पारदर्शी बजेट व्यवस्थापन लागू गर्ने। अन्तर्राष्ट्रिय पदक विजेता खेलाडीहरूका लागि सम्मानजनक जीवन निर्वाह गर्न 'खेलाडी पेन्सन कोष', स्वास्थ्य बीमा र रोजगारीको विशेष ग्यारेन्टी गर्ने। नेपाललाई दक्षिण एसियाकै स्पोर्ट्स हबका (Sports Hub) रूपमा विकास गर्ने।

७०. देशभर आधारभूत स्वास्थ्य क्षेत्रमा न्यूनतम मापदण्ड कायम गरी सेवा प्रवाह गर्न एकीकृत मोडल तयार गरी लागू गर्ने। साथै देशभरका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई डिजिटल रूपमा जोड्न भर्चुअल (Virtual) शैक्षिक तथा सामाजिक सञ्जाल खडा गर्ने।

७१. स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रमलाई थप सुदृढ मोडलमा परिमार्जन गरी गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा प्रत्येक नागरिकको पहुँच सुनिश्चित हुने गरी विस्तार गर्ने।

७२. क्यान्सर लगायत नसर्ने रोगहरूका (NCDs) सन्दर्भमा उपचारमुखीभन्दा रोकथाममुखी रणनीतिलाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने।

७३. प्रत्येक प्रदेशमा कम्तीमा एक अत्याधुनिक अपाङ्गता पुनःस्थापना विशिष्टीकृत स्रोतकेन्द्र स्थापना गर्ने। ७४. विक्रम संवत् २०८७ सम्ममा रोकथाम गर्न सकिने अपाङ्गताबाट हुने व्यक्तिगत, पारिवारिक र राष्ट्रिय भारलाई न्यूनतम बिन्दुमा झार्ने।

७५. रोगको रोकथाम, मानसिक स्वास्थ्य सुदृढीकरण र समग्र जीवनशैली सुधारका लागि विद्यालय, समुदाय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूमार्फत नियमित योग र ध्यान कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

७६. जलन (Burn) पीडितहरूको निःशुल्क र गुणस्तरीय उपचार एवं पुनःस्थापना सुनिश्चित गर्न छुट्टै 'जलन उपचार कोष' को स्थापना गर्ने।

७७. मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई नागरिकको सहज पहुँचमा पुऱ्याउन स्वास्थ्य मन्त्रालयअन्तर्गत छुट्टै अधिकारसम्पन्न महाशाखा स्थापना गर्ने।

७८. श्रमलाई सस्तो स्रोत होइन, सम्मानजनक मानवपूँजीका रूपमा स्थापित गर्दै सुरक्षित, मर्यादित र न्यायपूर्ण श्रम बजारको निर्माण गर्ने।

७९. वैदेशिक रोजगारमा जाने नागरिकहरूको हित संरक्षण गर्न वैदेशिक रोजगार कम्पनीहरूलाई पारदर्शी, नियमसम्मत र पूर्ण जवाफदेही बनाउने।

८०. दलित तथा उत्पीडित समुदायका परिवार वैदेशिक रोजगारीमा जान इच्छुक भएमा स्थानीय तहको सिफारिस वा जमानतमा बैङ्कमार्फत सहूलियतपूर्ण ऋण उपलब्ध गराउने।

८१. नागरिकको जीवनभरको कमाइ अनुत्पादक आवास निर्माणमा खर्चिनुपर्ने बाध्यतालाई अन्त्य गर्न स्थानीय तहहरूमार्फत दिगो तथा सुविधायुक्त 'सामूहिक आवास नमुना कार्यक्रम' व्यापक रूपमा सञ्चालन गर्ने।

८२. भूउपग्रह नक्साङ्कन र डिजिटल बायोमेट्रिक प्रमाणीकरणमार्फत वास्तविक भूमिहीन र सरकारी जग्गा कब्जा गर्ने नक्कली सुकुम्बासीलाई वैज्ञानिक रूपमा छुट्याउन एक अधिकारसम्पन्न उच्चस्तरीय 'राष्ट्रिय भूमि अधिकार प्राधिकरण' गठन गर्ने। वास्तविक भूमिहीनहरूका लागि सुरक्षित, सुविधायुक्त र उत्पादनसँग जोडिएको एकीकृत नमुना बस्ती विकास गरी स्थायी आवास र जग्गाको स्वामित्व (लालपुर्जा) प्रत्याभूत गर्ने।

८३. विकास सेवा र पूर्वाधारलाई कम खर्चिलो, पहुँचयोग्य तथा दिगो बनाउने उद्देश्यले छरिएका बस्तीहरूलाई चरणबद्ध रूपमा एकीकृत बस्तीमा रूपान्तरण गर्ने नीति कार्यान्वयन गर्ने।

८४. युवा र नयाँ दम्पतीलाई आफ्नै घरको स्वामित्व प्रदान गर्न 'प्रथम आवास प्रोत्साहन नीति' (First-Time Homebuyer Policy) कार्यान्वयनमा ल्याउने।

८५. सम्पूर्ण सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी, पारदर्शी र लक्षित बनाउन एकीकृत डेटाबेस निर्माण गर्ने र दोहोरो लाभ एवं दुरुपयोग रोक्ने उद्देश्यले सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको पुनरसंरचना (Re-design) गर्ने।

८६. वन क्षेत्र र त्यसबाट प्राप्त हुने उत्पादनले अर्थतन्त्रमा बृहत्तर योगदान पुऱ्याउने गरी वन व्यवस्थापन र उपयोगसम्बन्धी स्पष्ट कानुनी तथा नीतिगत पुनरावलोकन गर्ने।

८७. वन्यजन्तु र स्थानीय बासिन्दाबीच उत्पन्न बढ्दो द्वन्द्वलाई (Human-Wildlife Conflict) न्यूनीकरण गर्न वैज्ञानिक व्यवस्थापन, क्षतिपूर्ति प्रणाली सुदृढीकरण, पूर्वसूचना तथा रोकथाम संरचनाको विकास र स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागितामा आधारित कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने।

८८. सामुदायिक तथा राष्ट्रिय वनको सुरक्षाका लागि 'वन डहेलो उच्च सतर्कता केन्द्र' स्थापना गरी ड्रोन (Drone) र स्याटेलाइट प्रविधिमार्फत डहेलोको वास्तविक समयमा (Real-time) निगरानी र नियन्त्रण गर्ने आधुनिक संयन्त्र परिचालन गर्ने।

८९. पूर्वाधार निर्माण र वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षणको दिगो सन्तुलन कायम गर्न वास्तविक दीर्घकालीन जोखिमहरूको उचित आँकलन तथा मूल्याङ्कन गर्न झन्झटिला प्रक्रिया, कानून र कार्यविधिहरूलाई सरलीकरण गर्ने।

९०. 'एकीकृत चुरे संरक्षण प्राधिकरण' लाई स्थानीय, प्रदेश र सङ्घको साझा जिम्मेवारीसहित थप अधिकारसम्पन्न बनाई संरक्षण अभियानलाई जनस्तरसम्म पुर्‍याउने र चुरेका अति संवेदनशील क्षेत्रहरूलाई पूर्ण संरक्षित क्षेत्र घोषणा गर्ने।

९१. नागरिकका लागि सुरक्षित पिउने पानी सुनिश्चित गर्ने र 'आर्सेनिकमुक्त तराई अभियान' सुरु गर्ने।

९२. देशैभरि फोहोरलाई स्रोतमै छुट्याउने व्यवस्था र फोहोरबाट ऊर्जा उत्पादन गर्ने परियोजनाहरू सुरु गर्ने। फोहोरलाई चक्रीय अर्थतन्त्रमा (Circular Economy) प्रवर्द्धन गर्न यस क्षेत्रमा कार्यरत निजी क्षेत्र र सहकारीहरूलाई आधुनिक मेसिनरी तथा प्रविधि खरिदमा विशेष सहूलियत दिने।

९३. नागरिकको स्वच्छ हावा फेर्न पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न र पर्यटन क्षेत्रमा परेको नकारात्मक प्रभावलाई अन्त्य गर्न नेपालको वायु प्रदूषणलाई विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनको (WHO) मापदण्डभित्र ल्याउने बहुपक्षीय योजना लागू गर्ने।

९४. नेपाल भूकम्प, मानव निर्मित तथा जलवायु परिवर्तनले हुने विपद्को उच्च जोखिममा रहेकाले प्रतिक्रियामुखी मात्र नभई पूर्वतयारीमुखी सुरक्षा नीति अवलम्बन गर्ने। बाढी र पहिरोको उच्च जोखिममा रहेका बस्तीहरू पहिचान गरी सुरक्षित र व्यवस्थित एकीकृत बस्तीमा स्थानान्तरण गर्ने।

९५. जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा लचिलोपनालाई (Climate Resilience) विकास योजना, पूर्वाधार डिजाइन र बजेट प्रक्रियासँग जोड्ने। 'राष्ट्रिय जलवायु वित्त रणनीति' स्वीकृत गरी विश्वव्यापी जलवायु कोषबाट नेपालले पाउनुपर्ने क्षतिपूर्ति र अनुदान प्राप्त गर्न उच्चस्तरीय कूटनीतिक पैरवी गर्ने।

९६. नेपाललाई 'बफर स्टेट' (Buffer State) बाट दुई ठूला अर्थतन्त्र बीचको गतिशील पुलका ('वाइब्रेन्ट ब्रिज') रूपमा रूपान्तरण गरी त्रिपक्षीय आर्थिक साझेदारी र कनेक्टिभिटी (Connectivity) सुनिश्चित गर्ने।

९७. सशस्त्र प्रहरी बललाई आधुनिक प्रविधि, पर्याप्त जनशक्ति र उच्च क्षमताको भौतिक पूर्वाधारसहित एक विशिष्टीकृत सीमा सुरक्षा बलका रूपमा परिचालन गर्ने। सीमा विवाद र पुराना सन्धि-सम्झौताहरूलाई तथ्य र प्रमाणका आधारमा संस्थागत संवादमार्फत स्थायी रूपमा टुङ्ग्याउन उच्चस्तरीय कूटनीतिक पहल गर्ने।

९८. नेपालका कूटनीतिक नियोगहरूको सक्रियता र नतिजा मापन गर्न वैज्ञानिक कार्यसम्पादन लेखापरीक्षण (Performance Audit) प्रणाली लागू गर्ने। विदेशमा रहेका नेपालीका समस्या तत्काल समाधान गर्न परराष्ट्र मन्त्रालयमा २४/७ सक्रिय रहने 'केन्द्रीय रेस्पोज युनिट' (Central Response Unit) र नियोगहरूमा द्रुत कार्यटोली गठन गर्ने। परम्परागत कूटनीतिलाई आर्थिक कूटनीतिमा बदल्न प्रमुख व्यापारिक साझेदार देशहरूमा आर्थिक कूटनीतिक काउन्सिलरहरूको (Economic Consular) सङ्ख्या थप गर्ने।

९९. प्रवासमा रहेका नेपालीहरूलाई आर्थिक रूपान्तरणको मुख्य साझेदार मान्ने। गैरआवासीय नेपालीहरूको 'एक पटकको नेपाली सधैंको नेपाली' भन्ने भावनात्मक सम्बन्धको कदर गर्दै सम्पत्तिको अधिकारमा रहेका प्रशासनिक झन्झटहरू अन्त्य गर्ने। प्रवासी नेपालीहरूको 'राष्ट्रिय ज्ञान बैंक' (National Knowledge Bank) स्थापना गरी प्रवासमार्फत नेपालको 'सफ्ट पावर' (Soft Power) लाई मजबुत बनाउने।

१००. राज्य र पार्टी दुवैमा बलियो सदाचार संयन्त्र निर्माण गर्ने, सबैप्रति सम्मान गर्ने आचारसंहिता पालना गर्ने, भ्रष्टाचारमा शून्य सहनशीलताको (Zero Tolerance) पूर्ण अभ्यास गर्ने र पार्टीको अनुशासन आयोगलाई थप स्वायत्त र बलियो बनाउने।

माथि उल्लिखित १०० वटा नीतिगत आधारहरूलाई विश्लेषण गर्दा यसमा नेपालको संविधानलाई कार्यान्वयनयोग्य बनाउने कार्यहरू, नीतिगत सुधारका पक्षहरू, अनावश्यक संरचना खारेजीका कदमहरू, समयसीमा तोकिएका रणनीतिक योजनाहरू, सुशासन र नैतिकता प्रवर्द्धनका कार्यहरू तथा चुस्त संयन्त्र निर्माणका विषयहरू समाविष्ट गरिएको पाइन्छ। बहुमत प्राप्त राजनीतिक दलको घोषणापत्रको वास्तविक मूल्याङ्कन दस्तावेजमा मात्र सीमित नभई त्यसको व्यावहारिक कार्यान्वयनको कसीमा हुने गर्दछ। यस सन्दर्भमा हाडा (२०८२) का अनुसार नीति विश्लेषण अनुसन्धानात्मक, बौद्धिक तथा अध्ययनशील कार्य हो। त्यसैले नीति विश्लेषण गर्दा सम्बन्धित विषयमा ज्ञान, सीप र उच्च दक्षता भएका व्यक्ति तथा संस्था, समूह, समीक्षक, विश्लेषक, प्राध्यापक आदिको आवश्यकता पर्छ। प्रस्तुत घोषणापत्रका विषयहरूका आधारमा राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टीले बहुमतीय सरकार गठनको जनादेश (म्यानडेट) प्राप्त गरेको हुनाले

यसलाई व्यवहारमा उतार्न एक स्पष्ट र समयबद्ध कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनको दिशामा अग्रसर हुनुपर्ने देखिन्छ। वर्तमान राजनीतिक परिदृश्यमा दलीय रूपमा बलियो र प्रभावकारी प्रतिपक्षको अभाव खड्किरहेको सन्दर्भमा, यस वाचापत्रको अक्षरसः कार्यान्वयन गराउन अब सार्वभौमसत्ता सम्पन्न नागरिक, सञ्चार माध्यम, सामाजिक सञ्जाल र विषय विज्ञहरूले नै सजग र रचनात्मक प्रतिपक्षका रूपमा खबरदारी गर्नु तड्कारो आवश्यकता बनेको छ।

नेपाली काङ्ग्रेसको प्रतिज्ञा: बदलिँदो काङ्ग्रेस: बदल्छौं देश

क. सोच: अबको नेपाल: सुशासित नेपाल

ख. हाम्रो अर्थतन्त्र: उदार, उत्पादनमूलक र न्यायमूलक अर्थतन्त्र

ग. युवा शक्ति: देशको मूल शक्ति

घ. प्रतिज्ञापत्रमा उल्लिखित सिद्धान्त, नीति र आगामी ५ वर्षका प्रारम्भिक पाइलाहरू

- सम्मानित भएर बाँच्न पाउने नेपाल
- सपना देख्न सक्ने नेपाल
- सम्पत्ति र रोजगारी सिर्जनालाई प्रोत्साहन गर्ने नेपाल
- छोराछोरी पढाउन आर्थिक भार नपर्ने नेपाल
- बेथिति र हैरानीमुक्त: विधिको शासन भएको नेपाल
- मौलिकतामा गर्व गर्ने आधुनिक नेपाल
- विश्वले सम्मान गर्ने स्वाभिमानी नेपाल
- समुन्नतिमा लम्कने नेपाल

ङ. प्राथमिकता र प्रतिज्ञा

- अबको नेपाल सुशासित नेपाल: हैरानीमुक्त नागरिक, भ्रष्टाचारमुक्त समाज।
- नीतिगत निर्णयका नाममा भएका भ्रष्टाचारलाई छानबिनको दायरामा ल्याउने।
- उच्चस्तरीय सम्पत्ति छानबिन आयोग गठन, नीतिगत भ्रष्टाचार र अनुचित कार्यको नियन्त्रण।
- दलीयकरणको अन्त्य: नियुक्तिमा दल होइन, अब्बल व्यक्ति।

- संस्थागत सुधार र सबलीकरण (सुधारिनेछ संस्था, फेरिनेछ अवस्था): संवैधानिक आयोगको नियुक्तिमा राजनीतिक पार्टीको सदस्यका लागि अनिवार्य २ वर्षको 'कुलिङ पिरियड' (Cooling Period) को व्यवस्था।
- अब्बल सार्वजनिक प्रशासन: एक वर्षभित्र सार्वजनिक सेवा ऐन जारी गर्ने।
- फौजदारी अभियोगमा मुद्दा लाग्ने बित्तिकै जिम्मेवारीबाट बिदा: पदमा नैतिकता कायम गर्ने।
- शपथ लिनुपूर्व र पद छाडेपछि सम्पत्ति विवरण सार्वजनिक गर्नुपर्ने अनिवार्य व्यवस्था।
- सार्वजनिक खरिदमा हुने अनियमितता र मिलेमतोको अन्त्य।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास निर्माणमा देखिने अवरोधहरूलाई द्रुत मार्ग (Fast Track) बाट हटाउने।
- सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कानूनमा संशोधन गर्ने।
- प्रधानमन्त्री कार्यालयमा तीन महिनाभित्र सुशासन केन्द्र स्थापना गर्ने।
- ग्रे-लिस्ट (Grey List) बाट मुक्त नेपाल, संसदीय ज्ञान केन्द्रको स्थापना।
- एकीकृत सेवा (घरमै सेवा): अनलाइन भुक्तानी (Online Payment), सम्पर्कविहीन सेवा (Faceless Service), र कागजरहित प्रशासन (Paperless Administration) मार्फत डिजिटल सार्वजनिक सेवा सातै दिन चौबिसै घण्टा उपलब्ध गराउने।
- डिजिटल गभर्नान्स (Digital Governance): प्रधानमन्त्री र मुख्यमन्त्री बढीमा दुई कार्यकाल, मन्त्री बढीमा तीन कार्यकाल, र समानुपातिक सांसद एक पटक मात्र हुन पाउने व्यवस्था। सङ्घमा १६ र प्रदेशमा ७ मन्त्रालय कायम गर्ने।
- स्वच्छ र पारदर्शी दल: अस्वीकार गर्ने अधिकार (Right to Reject) र फिर्ता बोलाउने अधिकार (Right to Recall) को व्यवस्था।
- वार्षिक १० लाख रुपैयाँसम्मको व्यक्तिगत आयमा आयकर नलाग्ने व्यवस्था गरी मध्यम र न्यून आय भएका वर्गलाई राहत दिने।
- उद्यमशीलता, पूँजी बजार र वित्तीय पहुँचको प्रवर्द्धन: भित्री कारोबार (Insider Trading) र अस्वाभाविक चलखेल रोक्ने।
- कृषि बीमाको प्रिमियममा (Premium) ९० प्रतिशतसम्म अनुदानको व्यवस्था।

- वित्तीय सुशासन र जवाफदेही सरकार: व्यक्तिगत आयकरको अधिकतम दर २५ प्रतिशतभन्दा नबढ्ने गरी प्रगतिशील कर प्रणाली लागू गर्ने, संस्थागत आयकरलाई २० प्रतिशतमा झार्ने, र मूल्य अभिवृद्धि कर (VAT) लाई क्रमशः १० प्रतिशतमा झार्ने।
- युवा शक्ति देशको मूल शक्ति: युवा नेतृत्व, संस्थागत पहुँच र निर्णायक भूमिका सुनिश्चित गर्ने।
- नीति निर्माणमा युवा साझेदारी र 'नेपाल फेलोसिप कार्यक्रम' (Nepal Fellowship Program) को सुरुवात।
- डिजिटल स्वतन्त्रता र सिर्जनाको सम्मान।
- सीपयुक्त र भविष्यका लागि तयार (Future-ready) युवा।
- युवाका लागि नीतिगत कार्यक्रम र एकीकृत युवा अभियान।
- युवामैत्री सार्वजनिक सेवालाई सहजीकरण गर्ने राज्य संयन्त्र निर्माण।
- डिजिटल क्षेत्रमा युवालाई सहजीकरण।
- ब्रेन गेन (Brain Gain): विदेशमा ज्ञान, स्वदेशमा सान।
- संस्कृति र खेलकुदमा युवा सहभागिता।
- रोजगारी, सीप र श्रम: स्वदेशमै समुन्नत रोजगारी, समुन्नत नेपालको आधार।
- श्रम बजार व्यवस्थापन र प्रमाणित सीपमार्फत सुनिश्चित भविष्य।
- श्रम प्रशासनको स्तरीकरण।
- परियोजनामा आधारित बीउ पूँजी (Seed Capital) को व्यवस्था।
- केयर इकोनोमी (Care Economy) को प्रवर्द्धन।

समग्रमा, नेपाली काङ्ग्रेसको “बदलिँदो काङ्ग्रेस: बदल्छौ देश” भन्ने प्रतिज्ञापत्र उत्कृष्ट मान्न सकिन्छ। तथापि, “अबको नेपाल: सुशासित नेपाल” को सोच र “हाम्रो अर्थतन्त्र: उदार, उत्पादनमूलक र न्यायमूलक अर्थतन्त्र” को कार्यदिशा वर्तमान अवस्थामा तात्कालिक परिवर्तनकारी देखिँदैन। युवा शक्तिलाई देशको मूल शक्ति मान्ने नारा आफैँमा सकारात्मक अवधारणा भए तापनि निर्वाचनअगाडि यसलाई नागरिकको व्यवहारमा सही ढङ्गले बुझाउन सकेको पाइएन। प्रतिज्ञापत्रमा उल्लिखित सिद्धान्त,

नीति र आगामी ५ वर्षका प्रारम्भिक पाइलाहरू परिवर्तनउन्मुख हुँदाहुँदै पनि व्यवहारमा बुझाउन नसक्नुका कारण निर्वाचनमा नेपाली काङ्ग्रेस दोस्रो पार्टी बन्न पुगेको देखिन्छ।

नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले) को घोषणापत्र

क. परिकल्पना र प्रतिबद्धता: विकासका लागि आधारभूत घोषणा

ख. समृद्धिका २५ स्तम्भ

- हाम्रो अर्थ: आधा दशकमा १०० खर्ब- एक दशकमा २०० खर्ब।
- मर्यादित श्रम: स्वदेशमै रोजगारी, स्वदेशमै काम।
- सुरक्षित, सम्मानजनक वास: आधुनिक, नागरिकमैत्री आवास।
- गतिशील गाउँ, आधुनिक सहर- आर्थिक विकासको नयाँ लहर।
- सहरको स्वच्छता, पूर्वाधारको पूर्णता- समुन्नत सहर हाम्रो प्रतिबद्धता।
- स्वच्छ पानी, सफा आँगन- स्वस्थ नेपाली, हाम्रो अभियान।
- उद्योग क्षेत्रको विस्तार, उत्पादनमा वृद्धि- २० प्रतिशत योगदान, राष्ट्रको समृद्धि।
- आयात घटाउने, निर्यात बढाउने- भुक्तानी सन्तुलन राष्ट्रिय पक्षमा ल्याउने।
- आधुनिक खेती, उन्नत व्यवसाय- कृषिमै रोजगारी, पर्याप्त आय।
- हरियो वन, समुदायको धन- संरक्षण, उपयोग, दिगो व्यवस्थापन।
- सहकारीमा सुशासन र पारदर्शिता- बचतकर्ताको हित, हाम्रो प्रतिबद्धता।
- पर्यटकको वृद्धि, लामो बसाइ- गाउँ, सहरमा काम र कमाइ।
- खेतीयोग्य जमिनमा कुलो र नहर- बाह्रै महिना सिँचाइ, खाद्यमा आत्मनिर्भर।
- गुणस्तरीय शिक्षा, उन्नत प्रविधि- ज्ञानयुक्त नागरिक, देशका निधि।
- स्वस्थ खाना, योग/व्यायाम- निरोगी नेपालको महाअभियान।
- डिजिटल पूर्वाधार- विकास र सुशासनको आधार।

- सुरक्षित यातायात, आधुनिक पूर्वाधार– दिगो विकास, समृद्धिको आधार।
- स्वच्छ ऊर्जा, स्वदेशमा खपत– हरित विकास, विदेशमा निर्यात।
- पुनर्निर्माण र नयाँ निर्माण।
- सुदृढ वित्तीय प्रणाली– उत्पादनशील लगानी।
- सिर्जनशील युवा, नवीन विचार– समाज रूपान्तरणको सुदृढ आधार।
- ऊर्जावान खेलाडी, देशको सान– खेलकुदको विकास, राष्ट्रको मान।
- सफा हात, स्वच्छ प्रशासन– गुणस्तरीय सेवा, जनप्रिय शासन।
- सबैसँग मित्रता, छैन कसैसँग शत्रुता।
- नेपालका सद्भाव दूत, एनआरएन (NRN) को सम्मान– मातृभूमिको विकासमा सार्थक योगदान।

ग. निर्वाचनपश्चात समयसीमा तोकेर गरिने कामहरू:

- १० जिबी (GB) इन्टरनेट डेटा।
- युवा र उद्यमीलाई रु. १०,००० बराबरको डलर कार्ड (Dollar Card)।
- वैदेशिक रोजगारीमा रहेकाहरूको खातामा रु. ५,००० पठाई सामाजिक सुरक्षामा निरन्तरता।
- विद्यार्थीलाई रु. २० लाख निर्व्याजी ऋण तथा पारिश्रमिकसहितको इन्टर्नसिप (Internship)।
- कक्षा १० सम्मका विद्यार्थीलाई निःशुल्क खाजा।
- श्रमिकहरूको न्यूनतम पारिश्रमिक २५ हजार।
- स्वास्थ्य स्वयंसेविकालाई २० हजार भत्ता र सामाजिक सुरक्षा।
- महिला उद्यमीका लागि रु. १० लाखसम्म निर्व्याजी ऋण, रु. २०,००० सुत्केरी महिला भत्ता, र रु. ५ लाखको निःशुल्क जीवन बीमा।

समग्रमा नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले) को घोषणापत्रलाई सार्वजनिक तथा विकास नीतिका रूपमा अध्ययन गर्दा यो ज्यादै विस्तृत र महत्वाकाङ्क्षी रहेको पाइयो। कुल ८० पृष्ठको घोषणापत्रमध्ये ७ पृष्ठ त पार्टी अध्यक्षकै सन्देशले ओगटेको छ, जुन वर्तमान परिवेशमा आवश्यक थियो वा थिएन भन्ने

विषय आफैंमा बहसको केन्द्र हुन सक्छ। समृद्धिका २५ वटा स्तम्भहरू नाराका रूपमा बढी सूचीकृत देखिन्छन् भने निर्वाचनपश्चात समयसीमा तोकेर गरिने भनिएका कार्यहरू राज्यको वास्तविक आर्थिक क्षमताको मूल्याङ्कन नगरी केवल जनप्रियता आर्जन गर्ने वितरणात्मक स्वरूपका देखिन्छन्। वर्तमान समयका युवा र नागरिक जगत्लाई विगतको अवस्थाको विश्लेषणात्मक र वर्तमानको विवरणात्मक जानकारीभन्दा स्पष्ट बुँदागत रूपमा अघि सारिएका आगामी योजनाहरू बढी मन परेको कुरालाई यस निर्वाचन परिणामको नतिजाबाट मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ।

नेपाली कम्युनिष्ट पार्टी (एकीकृत) को प्रतिज्ञापत्र

नेपाली कम्युनिष्ट पार्टी (एकीकृत) को प्रतिज्ञापत्र विषयप्रवेश, पृष्ठभूमि तथा "नेपाली कम्युनिष्ट पार्टी नै किन?" जस्ता सैद्धान्तिक बहसहरूमा बढी केन्द्रित भएकाले जनतालाई स्पष्ट र छिटो सन्देश प्रवाह गर्न नसक्ने पुरानै परम्परागत ढाँचामा प्रकाशित भएको पाइन्छ। यसका प्रमुख नीतिगत तथा कार्यगत कार्यक्रमिक प्राथमिकताहरू देहायबमोजिम छन्:

- संविधानको पुनरावलोकन, परिमार्जन र सुशासन।
- शान्तिप्रक्रियाको पूर्णता र सङ्क्रमणकालको अन्त्य।
- राजनीतिक स्थायित्व, शासकीय स्वरूप र सङ्घीयता कार्यान्वयन।
- भ्रष्टाचार नियन्त्रण, सुशासन र परिणाममुखी सार्वजनिक प्रशासन।
- आर्थिक सुधारको नयाँ चरणका प्राथमिक क्षेत्र तथा प्रमुख कार्यक्रमहरू।

समग्रमा ५२ पृष्ठको यस घोषणापत्रका कतिपय विषयहरू आफैंमा बढी विस्तृत र विवरणात्मक रहेका छन्। प्रतिनिधि सभा निर्वाचन, २०८२ को परिणामले विभिन्न कम्युनिष्ट दलहरूको चुनावी गठबन्धन गरेको नेपाली कम्युनिष्ट (एकीकृत) पार्टीलाई चौथो दलका रूपमा स्थापित गरेको छ। सार्वजनिक नीति तथा विकास नीतिको सैद्धान्तिक दस्तावेजका रूपमा यसका विषयवस्तुहरू भरपूर भए तापनि उक्त पार्टीका व्यावहारिक एवं कार्यान्वयनयोग्य आधारहरू कमजोर देखिएकाले नेपाली नागरिकबाट अपेक्षित मत प्राप्त गर्न नसकेको निर्वाचन नतिजाले स्पष्ट पार्छ।

श्रम संस्कृति पार्टी

श्रम संस्कृति पार्टीले आफ्नो घोषणापत्रमा मुख्यतः 'श्रम संस्कृति' को मौलिक परिभाषा अघि सारेको छ। जसमा श्रम संस्कृति भन्नाले काम गर्ने आचरण वा संस्कृतिलाई बुझाउँछ, जसले मानिसलाई विकासको केन्द्रविन्दु मान्दछ। यस अवधारणाले मानिसको चेतना सुधार्नु र सकारात्मक रूपमा रूपान्तरण गर्नु नै सबैभन्दा ठूलो विकास हो भन्ने मान्यता राख्दछ। साथै श्रम संस्कृतिलाई निम्न उद्देश्यहरू प्राप्त गर्ने एक 'मानव सङ्गठनात्मक क्रान्ति' मानिएको छः

- अल्छी मानिस र समाजलाई पौरखी बनाउन।
- चेतनाका हिसाबले सुसुप्त रहेको समाजमा जागरण ल्याउन।
- श्रम र श्रमिकप्रतिको परम्परागत दृष्टिकोण बदल्न।
- उत्पादन, निर्माण र नयाँ आविष्कार गर्न।
- सहभागितामूलक समाजको निर्माण गर्न।
- सत्यवादी समाज निर्माण गर्न।
- देशको स्वाधीनता र सम्प्रभुता बचाउन।
- श्रमलाई समाजमा सर्वोपरी स्थानमा स्थापित गर्न।

समग्रमा विद्यमान शासकीय स्वरूपमै व्यापक परिवर्तनको वकालत गरेको श्रम संस्कृति पार्टीलाई प्रतिनिधि सभा निर्वाचन, २०८२ ले पाँचौँ दलका रूपमा प्रमाणित गरेको छ। आगामी दिनहरूमा पनि यस पार्टीले श्रमको मर्मलाई आत्मसात् गरेर अगाडि बढ्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ, जसलाई नेपालको माटो सुहाउँदो एवं भौगोलिक विशिष्टता र विविधताको उच्चतम उपयोग गर्ने प्रयासका रूपमा सम्मान गर्न सकिन्छ।

राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी—सङ्कल्पपत्र/वाचापत्र

अबको गन्तव्यः समृद्ध र समुन्नत नेपाल “पृथ्वी पथ”

क. दीर्घकालीन सोचः सबल, समृद्ध र समुन्नत नेपाल।

ख. दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्यः पूँजी निर्माण, दिगो विकास, र युवाकेन्द्रित उत्पादनमुखी रोजगारी।

ग. दीर्घकालीन मार्गचित्र: विक्रम संवत् २०८७ सम्ममा मध्यम आयस्तर भएको मुलुक।

समृद्धिका आधारहरू:

- जलस्रोत/विद्युत्, पर्यटन, र कृषि।
- सूचना प्रविधि, रोजगारी र सुशासन।
- विदेशमा बस्ने नेपालीहरूको सीप र पूँजी (Diaspora Capital)।
- निजी क्षेत्रको सबलीकरण: सुधार ३.० (Reform 3.0)।

१. शासकीय स्वरूप:

- अभिभावकीय संस्थाका रूपमा राजसंस्था।
- निर्वाचन प्रणालीमा व्यापक परिवर्तन र सुधार।
- प्रदेश संरचनाको खारेजी; केन्द्र र बलियो स्थानीय तहसहितको दुई तहको शासकीय संरचना।
- सर्वधर्म समभावसहितको पूर्ण धार्मिक स्वतन्त्रतायुक्त वैदिक सनातन धर्मसापेक्ष हिन्दू राष्ट्र।
- गैरदलीय स्थानीय तह।

२. सुशासन र राष्ट्रिय सुरक्षा

३. परराष्ट्र नीति: नेपाल प्रथम, नेपाली प्रथम।

४. समष्टिगत अर्थतन्त्र: आगामी ५ वर्षभित्र नेपालको आर्थिक वृद्धिदर ७ प्रतिशतभन्दा माथि (7% Plus) पुऱ्याउने।

५. शिक्षा, स्वास्थ्य र न्याय: सबै विद्यालय तथा विश्वविद्यालयहरूमा दलगत ट्रेड युनियन (Trade Union) खारेज गर्ने।

६. पूर्वाधार निर्माण र खेलकुद।

समग्रमा सङ्कल्पपत्रसहितको वाचापत्रमा राप्रपाले 'नेपाल बन्द कहिल्यै नगर्ने' र 'नेपाल बन्द सधैंका लागि बन्द' भन्ने नीतिगत प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ। राप्रपाले वर्तमान संविधानको संशोधनलाई केवल सुधारका रूपमा मात्र नभई समग्र शासकीय प्रणालीकै परिवर्तनका रूपमा प्राथमिकता दिँदै विषयक्षेत्रगत कार्यहरूमा समयावधि नै तोकेर आफ्नो प्रतिबद्धता प्रस्तुत गरेको पाइन्छ।

राष्ट्रिय राजनीतिक दलका घोषणापत्रका केही समान प्राथमिकता (साझा विषयहरू)

प्रमुख राजनीतिक दलहरूका घोषणापत्र तथा वाचापत्रहरूलाई तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्दा देहायका विषयहरू राष्ट्रिय राजनीतिक दलका समान प्राथमिकताका रूपमा रहेका देखिन्छन्:

- सङ्घीय तथा प्रादेशिक मन्त्रालयहरूको सङ्ख्या घटाउने।
- युवाशक्ति केन्द्रित रणनीतिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।
- स्वदेशमै पर्याप्त र मर्यादित रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्ने।
- राज्यका संयन्त्र र नियुक्तिहरूमा दलीयकरणको पूर्ण अन्त्य गर्ने।
- सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कानूनमा समयसापेक्ष व्यापक सुधार गर्ने।
- सुशासन प्रवर्द्धन र भ्रष्टाचार नियन्त्रणलाई प्राथमिकता दिने।
- सहकारी तथा सार्वजनिक संस्थानहरूमा सुशासन र वित्तीय पारदर्शिता कायम गर्ने।
- वैज्ञानिक भूउपयोग योजनाको कार्यान्वयन र कृषिको व्यवसायीकरण एवं प्रवर्द्धन गर्ने।
- पर्यटन उद्योगको विविधीकरण र नयाँ गन्तव्यहरूको विकास गर्ने।
- सुरक्षित सार्वजनिक यातायातको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने।
- गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री र व्यावसायिक शिक्षामा जोड दिने।
- योग, ध्यान र स्वस्थ जीवनशैली केन्द्रित निरोगी समाजको निर्माण गर्ने।
- फोहोरमैलाको दिगो व्यवस्थापन एवं स्वच्छ पर्यावरणको निर्माण गर्ने।
- राज्य र दल दुवै तहमा बलियो सदाचार संयन्त्रको विकास गर्ने।

उल्लेखित विषयहरूलाई यस लेखमा एकीकृत गर्नुको मुख्य उद्देश्य राजनीतिक दलहरूले निर्वाचनअगाडि आफ्ना घोषणापत्रका आकर्षक एजेन्डाहरू देखाएर नागरिकको मताधिकार प्राप्त गरेका हुनाले, वर्तमान समयमा र आगामी दिनमा पनि सरकार सञ्चालन गर्दा तिनलाई कार्यान्वयनयोग्य सार्वजनिक नीति र सुशासनयुक्त सरकारको सोचका रूपमा व्यवहारमा उतार्न दबाव दिनु हो। यसबाट नागरिकको विश्वास आर्जन गर्दै, परिवर्तित राजनीतिक परिदृश्यमा 'जेन-जी (Gen-Z) आन्दोलन' का न्यायोचित माग र सवालहरू ओझेलमा नपर्नु भनी पाठकवर्ग र सरोकारवालाहरूलाई सचेत एवं सतर्क गराउनु यस विश्लेषणको मूल ध्येय हो।

सन्दर्भ सामग्री

गौतम, राजाराम. (२०८२, फागुन २५). किन हुन्छ नयाँ शक्तिको उदय. कान्तिपुर मिडिया ग्रुप।

नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले). (२०८२). प्रतिबद्धतापत्र: घोषणापत्र, प्रतिनिधि सभा निर्वाचन, २०८२. नेकपा (एमाले)।

नेपाल सरकार. (२०७२). नेपालको संविधान. कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्था समिति।

नेपाली काङ्ग्रेस. (२०८२). सुशासन र समुन्नतिका लागि नेपाली काङ्ग्रेसको प्रतिज्ञा, प्रतिनिधि सभा निर्वाचन, २०८२. नेपाली काङ्ग्रेस केन्द्रीय कार्यालय।

नेपाली कम्युनिष्ट पार्टी (एकीकृत). (२०८२). प्रतिबद्धतापत्र, प्रतिनिधि सभा निर्वाचन, २०८२. नेकपा (एकीकृत)।

राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी. (२०८२). प्रतिनिधि सभा निर्वाचन, २०८२: सङ्कल्पपत्र. राप्रपा केन्द्रीय कार्यालय।

राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी. (२०८२). वाचापत्र, २०८२. रास्वपा केन्द्रीय कार्यालय।

राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी. (मिति उल्लेख नभएको). नागरिक करार. रातोपाटी डटकमबाट साभार।

श्रम संस्कृति पार्टी. (२०८२). घोषणापत्र, प्रतिनिधि सभा निर्वाचन, २०८२. श्रम संस्कृति पार्टी केन्द्रीय कार्यालय।

हाडा, गम्भीर बहादुर. (२०८२). सार्वजनिक नीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयन र मूल्याङ्कन. भक्तपुर बहुमुखी क्याम्पस।